

Beschrijving methode Seneca - maatschappijwetenschappen

Toelichting

Voor het nieuwe examenprogramma maatschappijwetenschappen dat per 1 augustus 2017 is ingevoerd zijn twee methodes verschenen: 'Actua.ML' en 'Seneca'.

Van beide methodes is een objectieve beschrijving gemaakt op basis van een aantal algemene kenmerken en specifieke kenmerken van het nieuwe programma. Hieronder volgt de beschrijving van de methode Seneca. In een ander document is de methode Actua.ML beschreven.

De beschrijving is voorgelegd aan de uitgever van de methode. Dit heeft geleid tot enkele wijzigingen en aanvullingen. Tevens is gevraagd om een reactie van de uitgever. Deze is aan de beschrijving toegevoegd.

Algemene informatie	
Titel	Seneca Maatschappijwetenschappen
Editie (druk)/versie/jaar van uitgave	1 ^e druk, 2017
Uitgever	Seneca, Harderwijk
Voor beschrijving geraadpleegde materialen	<ul style="list-style-type: none">• Havo lesboek deel 1: Inleiding en Verandering• Vwo lesboek deel 1: Inleiding• Havo opdrachtenboek deel 1• Vwo opdrachtenboek deel 1• Leerhulp Maatschappijwetenschappen• Voorbeeld digitale methode• Digitaal: havo lesboek en opdrachten deel 1 (of iBook)• Digitaal: vwo lesboek en opdrachten deel 1 (of iBook)
Nog te verschijnen	<ul style="list-style-type: none">• Havo lesboek deel 2: 21^e eeuw• Havo opdrachtenboek deel 2• Vwo lesboek deel 2: Verandering• Vwo lesboek deel 3: 21^e eeuw• Vwo opdrachtenboek deel 2• Vwo opdrachtenboek deel 3• Digitaal: havo lesboek en opdrachten deel 2 (of iBook)• Digitaal: vwo lesboek en opdrachten deel 2 (of iBook)• Digitaal: vwo lesboek en opdrachten deel 3 (of iBook)• Toetsenbank/docentenhandleiding (jaarlijkse licentie)
Naam/functie van de beschrijver	Coen Gelinck, leerplanontwikkelaar mens en maatschappij
Datum afronding beschrijving	27 juli 2017

Samenstelling

De methode Seneca bestaat voor havo uit twee lesboeken. Lesboek 1 bestaat uit twee delen: Inleiding maatschappijwetenschappen en Veranderingen in samenlevingen; lesboek 2 (voor 5 havo) gaat over samenlevingen in de 21^e eeuw. Bij elk lesboek is er ook een opdrachtenboek. De les- en opdrachtenboeken zijn ook digitaal (of als iBook) verkrijgbaar.

De methode Seneca bestaat voor vwo uit drie lesboeken. Lesboek 1 is de Inleiding maatschappijwetenschappen, lesboek 2 gaat over veranderingen in samenlevingen en lesboek 3 gaat over samenlevingen in de 21^e eeuw. Bij elk lesboek is er ook een opdrachtenboek. De les- en opdrachtenboeken zijn ook digitaal (of als iBook) verkrijgbaar.

Voor havo en vwo is er daarnaast de *Leerhulp Maatschappijwetenschappen*. Ook is er voor havo en vwo een drietal additionele modules in pdf: de module Pesten, de module Thailand en de onderzoeksmodule.

De toetsenbank/docentenhandleiding bevat (informatie uitgever): toetsopgaven, antwoorden bij opdrachtenboeken, PowerPointpresentaties en werkvormen. Meer informatie: www.seneca.nu.

Algemeen

Doelstelling

De didactische uitgangspunten en doelstellingen van Seneca worden op de website en in een aantal filmpjes op die website als volgt omschreven:

'De didactiek van Seneca sluit aan bij de concept-context-benadering: de theorie in de praktijk laten zien en de praktijk uitleggen aan de hand van theorie. De methode biedt maximale vrijheid om te zorgen dat leerlingen kunnen kiezen uit verschillende opdrachten om de lesstof op hun eigen manier te verwerken.

De auteurs willen leerlingen niet in de vierde klas overvoeren met alle hoofd- en kernconcepten, maar beginnen met eenvoudige kernconcepten en onderzoeksbegrippen. Daarna bouwt de methode die kennis gaandeweg uit. Seneca wil uitgaan van de belevingswereld van de leerling, het gaat daarom in (het begin van) de vierde klas met name om kernconcepten die horen bij Vorming.

Daarna gaat de methode verder met vraagstukken (het bindingsvraagstuk, het verhoudingsvraagstuk etc.). In die hoofdstukken komen alle hoofdconcepten en alle kernconcepten aan bod. In het laatste jaar gaan de leerlingen de samenleving van nu analyseren, dan komen alle contextspecifieke eindtermen aan bod. De methode behandelt niet alle hoofdconcepten afzonderlijk, maar door elkaar heen. Dat is net als in het examen.'

Structuur

In de methode wordt gestart met een aantal eenvoudige kernconcepten, met name concepten die horen bij het hoofdconcept vorming. Hoofdstukken over die concepten worden afgewisseld met hoofdstukken over onderzoek doen. In die hoofdstukken wordt de link gelegd met onderzoek doen naar criminaliteit.

Hoewel dus niet alle kernconcepten in het eerste deel aan bod komen, staat er wel een afbeelding van alle kernconcepten in de eerste delen van havo en vwo. Ook kunnen leerlingen gebruik maken van de leerhulp als ze alle kernconcepten op een rijtje willen zien. Naast de vier vraagstukken waarbij hoofd- en kernconcepten horen, introduceert de methode

nog een vijfde vraagstuk, het welvaartsvraagstuk. Welvaart is geen hoofdconcept in het nieuwe examenprogramma.

In de tweede helft van het havo-boek en in het boek voor 5 vwo gaat de methode in op alle kernconcepten gekoppeld aan veranderingen in de vier andere vraagstukken. Het hoofdconcept verandering komt dus niet 'los' aan de orde, maar wordt gekoppeld aan de andere vraagstukken. Bij twee van de vier vraagstukken wordt een afzonderlijk hoofdstuk gewijd aan sociale veranderingen en een ander hoofdstuk aan politieke veranderingen.

Het is kenmerkend voor de methode dat Seneca er niet voor kiest om kernconcepten te introduceren in het kader van het hoofdconcept waar ze in het examenprogramma aan gekoppeld zijn. Samenwerking en conflict worden bijvoorbeeld niet aan het verhoudingsvraagstuk gekoppeld, maar aan het welvaartsvraagstuk. En het kernconcept staatsvorming (in de syllabus gekoppeld aan het hoofdconcept verandering) wordt besproken in het kader van de verandering van het bindingsvraagstuk. De auteurs geven dit ook expliciet aan:

'Waarom kiest Seneca niet voor een didactiek waarin de syllabus domein voor domein wordt gevolgd? Omdat dit ten eerste niet het doel is van de concept-context benadering. Ten tweede heeft de praktijk van onze pilot docenten bewezen dat dit niet goed werkt en tot slot zitten de examens ook zo niet in elkaar. De Seneca methode traint leerlingen stap-voor-stap op een aantrekkelijke manier zodat ze het eindexamenprogramma in de vingers krijgen. Uiteraard komen de domeinen en hoofdconcepten wel terug in de methode.'

Elk hoofdstuk begint met een pagina waarin de link wordt gelegd tussen de leerling en het onderwerp van dat hoofdstuk (onder de titel *Jij en...*). De eerst vier hoofdstukken uit het havo-boek en alle hoofdstukken uit het vwo-boek eindigen met een paragraaf onder de titel *Tegendraads*. In die hoofdstukken gaat het allereerst over uitzonderingen op wetmatigheden aan de hand van enkele voorbeelden. Aan het eind van deze paragrafen wordt terug gekeerd naar de wetmatigheden. In bovengenoemde hoofdstukken worden alle paragrafen (m.u.v. *Tegendraads*) afgesloten met een samenvattend *Tot slot*.

De opbouw van de hoofdstukken over de vraagstukken in het havo-boek (Hoofdstuk 5 en verder) is anders. Elk hoofdstuk begint met een historische casus, geeft dan een analyse met behulp van kernconcepten en vervolgt met een paragraaf over theorie en ideologie. In die paragraaf wordt in een tabel gezet hoe vanuit drie ideologieën (die volgens het examenprogramma gekend moeten worden) over het vraagstuk gedacht kan worden. Het hoofdstuk eindigt met een paragraaf over de historische oplossing van de casus en de ontwikkeling die daarna is gekomen.

In de laatste paragraaf van het havo-boek wordt het kernconcept globalisering geïntroduceerd, enigszins los van de structuur van de voorafgaande hoofdstukken. Dit kernconcept komt (naar informatie van de uitgever) in het havo-lesboek deel 2 meer aan de orde wanneer het over de samenleving in de 21^e eeuw gaat.

De boeken voor de examenklassen (5 havo en 6 vwo) moeten nog verschijnen. De auteurs kondigen aan dat in die boeken een hoofdstuk over politiek komt. Dat daarna weer wordt ingegaan op de vraagstukken van binding, vorming en verhouding (met aandacht voor de contextspecifieke eindtermen uit de syllabus) en dat de boeken daarnaast hoofdstukken bevatten over criminaliteit, Europese samenwerking en internationale verhoudingen, waarin dwarsverbanden tussen de vraagstukken worden gelegd.

Aansluiting met programma maatschappijleer (m.n. rechtsstaat en democratie)

In de syllabus staat dat de begrippen uit de domeinen rechtsstaat en parlementaire democratie van maatschappijleer als bekend worden verondersteld bij het centraal examen maatschappijwetenschappen. In het havo-boek worden rechtsstaat en democratie genoemd en in verband gebracht met de waarden vrijheid en gelijkheid en het kernconcept democratisering. Een expliciete link met het vak maatschappijleer wordt daar niet gelegd. Wellicht is dit wel het geval in de docentenhandleiding. Deze handleiding volgt in de loop van schooljaar 2017/18. De auteurs hebben zich ook laten interviewen zodat middels YouTube de docentenhandleiding in korte filmpjes is te zien in plaats van alleen door te lezen.

Domeinen

Invulling CE domeinen havo: samenlevingsvormen, maatschappelijke verschillen, veiligheid

In het boek voor 4 havo komen bepaalde onderdelen van deze contexten al aan de orde; de auteurs geven aan dat alle eindexamendomeinen in de vijfde klas aan bod zullen komen.

Invulling CE domeinen vwo: machtsverhoudingen in de wereld, natievorming en de rol van de staat, de wording van de moderne westerse samenleving.

In het boek voor 4 vwo komen deze contexten nog niet aan de orde. De auteurs bewaren die voor klas 5 en 6.

Invulling SE domein havo: media of andere context

De context van het domein verandering is voor de havo schoolexamenkennis en ter keuze aan de school. Media komt voor een deel aan de orde in het boek voor 4 havo, maar eerder als onderdeel van de theorie dan als context. De methode kiest niet voor een specifieke context bij het hoofdconcept verandering. Media wordt wel in deel 2 (havo5) behandeld (zoals op de website vermeld staat).

Invulling SE domein vwo: religie of andere context

De context van het domein vorming is voor het vwo schoolexamenkennis en ter keuze aan de school. De methode kiest niet voor een specifieke context bij het hoofdconcept vorming maar biedt in de opdrachtenboeken verschillende kleinere contexten middels bronnen aan.

Eventuele andere contexten (grote/kleine, actuele)

In het opdrachtenboek worden verschillende (kleine en vaak actuele) contexten aangeboden. Tevens worden grafieken en beelden gebruikt als context waarover dan vragen over de concepten worden gesteld.

Invulling Sociale actualiteit

In de FAQ op de website van Seneca staat dat docenten zelf de actualiteit in hun lessen moeten introduceren. In de voorbeeld-PTA's van Seneca is sprake van een praktische opdracht over een actueel maatschappelijk of politiek vraagstuk. Deze zal te downloaden zijn via de toetsenbank van de uitgeverij.

Invulling Politieke actualiteit

In de FAQ op de website van Seneca staat dat docenten zelf de actualiteit in hun lessen moeten introduceren. In de voorbeeld-PTA's van Seneca is sprake van een praktische opdracht over een actueel maatschappelijk of politiek vraagstuk. Deze zal te downloaden zijn via de toetsenbank van de uitgeverij.

Invulling Politiek en proces van politieke besluitvorming (bijlage 5 syllabus)

Deze inhoudten komen (nog) niet aan de orde in de boeken voor 4 havo en 4 vwo en staan (naar informatie van de uitgever) gepland voor het havo 5 en het vwo 6 lesboek.

Informatie- en onderzoeksvaardigheden

Informatievaardigheden; spreiding en/of opbouw

In de opdrachten moeten leerlingen informatie uit bronnen selecteren, hoofd- en kernconcepten herkennen in bronnen en statistische informatie, grafieken en tabellen interpreteren. Op basis van de beschikbare opdrachten en lesboeken kan nog weinig worden gezegd over de spreiding en de opbouw in de informatievaardigheden over de gehele methode.

Onderzoeksvaardigheden; spreiding en/of opbouw

In de les- en opdrachtenboeken voor 4 vwo en 4 havo is vrij veel aandacht voor onderzoeksvaardigheden. De begrippen betrouwbaarheid, validiteit en representativiteit worden uitgelegd, er is aandacht voor het formuleren van een hypothese of onderzoeksvraag, voor afhankelijke en onafhankelijke variabelen, voor indicatoren en het operationaliseren, voor onderzoeksmethoden en soorten onderzoek.

Concept-contextbenadering en paradigma's

Komt de concept-contextbenadering systematisch in de inhoudten aan de orde?

De methode haalt de hoofd- en kernconcepten duidelijk naar voren en past deze toe in (meest kleine) contexten. In het opdrachtenboek wordt gestart met een uitleg van drie denkstappen die je nodig hebt om vragen in de concept-contextbenadering goed te kunnen beantwoorden.

Verbanden binnen en tussen domeinen

De methode bespreekt de domeinen uit het examenprogramma niet één voor één. Er worden dus verbanden gelegd tussen de domeinen. Met name het hoofdconcept verandering wordt steeds in verband gebracht met de andere drie hoofdconcepten (vraagstukken).

Alle denkvaardigheden (m.n. analyseren) toepassen op hoofd/kernconcepten en contexten (met gebruik van hoofd/kernconcepten)

In de opdrachten in de beschikbare boeken ligt de nadruk op begrijpen, maar ook de denkvaardigheid analyseren komt aan de orde en af en toe ook evalueren. Naar informatie van de uitgever zal er in de activerende opdrachten in de toetsenbank ook sprake zijn van creëren.

Sociaalwetenschappelijke paradigma's: herkennen, onderscheiden en redeneringen opzetten

De paradigma's worden geïntroduceerd in het boek voor 4 vwo. Het is nog niet goed te zeggen hoe in de opdrachten en met name in de volgende leerjaren aandacht zal worden geschonken aan het herkennen en onderscheiden van de paradigma's en het opzetten van redeneringen vanuit de paradigma's.

Differentiatie havo/vwo; herkenbaarheid

De verschillen tussen het (eerste deel) van het tekstboek voor 4 havo en het tekstboek voor 4 vwo zijn erg klein; een groot deel van de tekst is hetzelfde voor havo als voor vwo. Aan het havo-boek is een deel 2 toegevoegd, waardoor het dikker is dan het vwo-boek.

Deze hoofdstukken volgen voor vwo in klas 5. Er lijken wel meer verschillen te zitten tussen de opdrachten voor havo en vwo. Dat is moeilijk te beoordelen omdat niet alle opdrachten online staan, waardoor een vergelijking lastig is. Maar er lijkt bij vwo meer aandacht te zijn voor begrippen als conceptueel model, indicator en hypothese. De auteurs zeggen over het verschil tussen havo en vwo:

'Een leertekst uit het lesboek moet geen obstakel zijn bij het leren. De uitdaging zit in de opdrachten. Per hoofdstuk zijn er minimaal 20 opdrachten die o.a. variëren qua moeilijkheidsgraad zodat u kunt differentiëren per groep of leerling. Na elke paragraaf nemen bronnen en opdrachten qua transferafstand en moeilijkheidsgraad toe.'

Toetsen

Ten tijde van de beschrijving van de methode was de toetsenbank nog niet beschikbaar. De onderstaande aspecten zijn daarom nog niet beschreven. Inmiddels (*stand van zaken 1 september 2017*) is de toetsenbank 'actief'.

- Aanwezigheid toetsvragen / SE vragen en antwoordmodel
- Aard van de vragen (kennis, inzicht, vaardigheden / CC-vragen, conceptvragen, contextvragen productief/reproductief)
- Praktische opdrachten en beoordelingscriteria
- Oefenopgaven CE (incl. aandacht voor elementen uit definities concepten)

Overige aspecten

Aansluiting bij voorkennis / belevingswereld

De boeken sluiten aan bij de belevingswereld van de leerlingen, elk hoofdstuk begint met een inleiding onder de titel 'Jij en....' waarin een link wordt gelegd tussen de leerling en de lesstof. Omdat de havo- en vwo-inhouden sterk op elkaar lijken, kan wel de vraag worden gesteld of van vwo-leerlingen niet meer voorkennis mag worden verwacht.

Taalgebruik

Het taalgebruik sluit goed aan bij dat van leerlingen. Voor vwo-leerlingen zijn de teksten wellicht soms wat aan de eenvoudige kant. De uitgever zegt hierover:

'Een leertekst uit het lesboek moet geen obstakel zijn bij het leren. De uitdaging zit in de opdrachten.'

Differentiatiemogelijkheden

De website geeft aan dat er

'per hoofdstuk minimaal 20 opdrachten zijn die o.a. variëren qua moeilijkheidsgraad zodat u kunt differentiëren per groep of leerling.'

Het opdrachtenboek geeft geen aanwijzingen voor het differentiëren, zoals een aanduiding van moeilijkheidsgraad. Die aanwijzingen zijn, naar informatie van de uitgever, wel te vinden in de docentenhandleiding.

Variatie (in werkvormen/opdrachten)

In het opdrachtenboek staan verschillende opdrachttypen. Vragen met tekstbronnen, foto's, tabellen en figuren. En vragen die starten met: 'Leg uit...', 'Noem...', of 'Van welke soort is sprake...?'. Het zijn opdrachten die door individuele leerlingen gemaakt kunnen worden. Er is geen specifieke aandacht voor samenwerkend leren. De toetsenbank (die voor deze beschrijving niet bekeken kon worden) belooft *'simulatiespelen, activerende of praktische*

opdrachten'. In het *pre-launch* boekje met voorbeeldlesmateriaal op de website staan onder andere een posterpresentatie, een simulatiespel en een onderzoekso opdracht.

Aansluiting bij andere (M en M)vakken

In het lesboek wordt het vak geschiedenis genoemd. Bijvoorbeeld om het onderscheid met maatschappijwetenschappen uit te leggen. En in het opdrachtenboek staat de vraag: *'Noem nog twee ideologische stromingen die je wellicht bij het vak geschiedenis hebt gehoord'*. Verder vinden we in de boeken of op de website geen informatie over aansluiting op geschiedenis en de andere M&M-vakken. Wellicht dat de docentenhandleiding hiervoor aanwijzingen gaat geven.

ICT

In het boek staan verwijzingen naar de online portal. De *portal*

'wordt een gratis website voor leerlingen die meer willen weten over onderwerpen'die in het lesboek staan, bijvoorbeeld voor een (profiel)werkstuk.'

Daarnaast wordt de methode ook digitaal aangeboden. Volgens de uitgever

'een echte interactieve website (of iBook voor iPad), dus geen 'passieve' pdf, maar tekst uit het lesboek met opdrachten vanuit zowel opdrachtenboek als nieuwe, interactieve opdrachten.'

Het voorbeeld van de digitale methode dat online staat is nog in ontwikkeling en laat op dit moment nog weinig interactieve opdrachten zien. Inmiddels (stand van zaken 1 september 2017) is hoofdstuk 1 volledig actief.

Vormgeving

De kernconcepten krijgen extra aandacht door het gekleurde logo dat past bij het 'gereedschap' van de hoofd- en kernconcepten. Aan foto's in het lesboek worden soms vragen gekoppeld. De lay-out legt door het gebruik van vet en één kleur nadruk op belangrijke begrippen. In overzichtelijke pijlschema's worden verbanden in beeld gebracht. Ook worden overzichten (bijvoorbeeld van verschillen tussen ideologieën) in tabellen vorm gegeven.

Reactie van de uitgever

*M.C. Veldman, Seneca,
22 augustus 2017.*

De beschrijving door SLO is accuraat en geeft een goed beeld van de methode. Uit de beschrijving blijkt dat één van de doelen bij de ontwikkeling het maken van een aantrekkelijke en leesbare methode is. Een ander doel is om recht te doen aan de uitgangspunten en eindtermen van het vak. Daarom zijn hoofdconcepten niet als losse brokken theorie behandeld. Altijd is gezocht naar verbindingen tussen concepten en contexten en tussen verschillende kern- en hoofdconcepten.

Graag willen we nog wijzen op iets dat niet genoemd staat in de beschrijving. De methode Seneca moest niet alleen aantrekkelijk en leerzaam zijn voor leerlingen, maar ook een daadwerkelijke toevoeging zijn voor de docent. Dat is ze geworden doordat de auteurs als pilootdocenten hun ervaring hebben meegenomen in de ontwikkeling van de methode...

- ...daarom bevat de methode niet alleen de eindtermen maar ook echte concept/context vragen waarmee het eindexamen kan worden geoefend.

- ...daarom is er een Toetsenbank met regelmatig toegevoegde toetsopgaven en werkvormen.
- ...daarom biedt Seneca ondersteuning aan docenten in de vorm van een lesplanner, instructiefilmpjes, PTA adviezen, PowerPoints, actuele lesplannen en cursussen.

Dit laatste staat uiteraard niet in een (digitaal) boek maar is een handreiking om docenten te helpen bij de onbekendheid van het nieuwe vak. Als docenten geven we graag onze ervaring door. De passie voor het vak is onze drijfveer en is de reden om te zorgen dat collega-docenten goed toegerust worden met dit prachtige maar moeilijke vak.

